Қадимги дунё иқтисодий таълимотлари

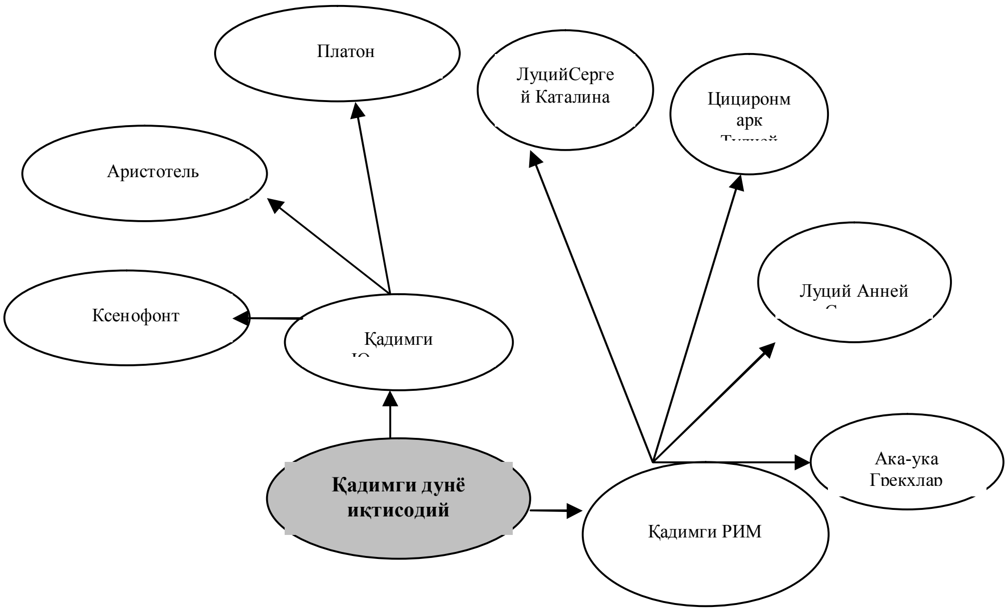

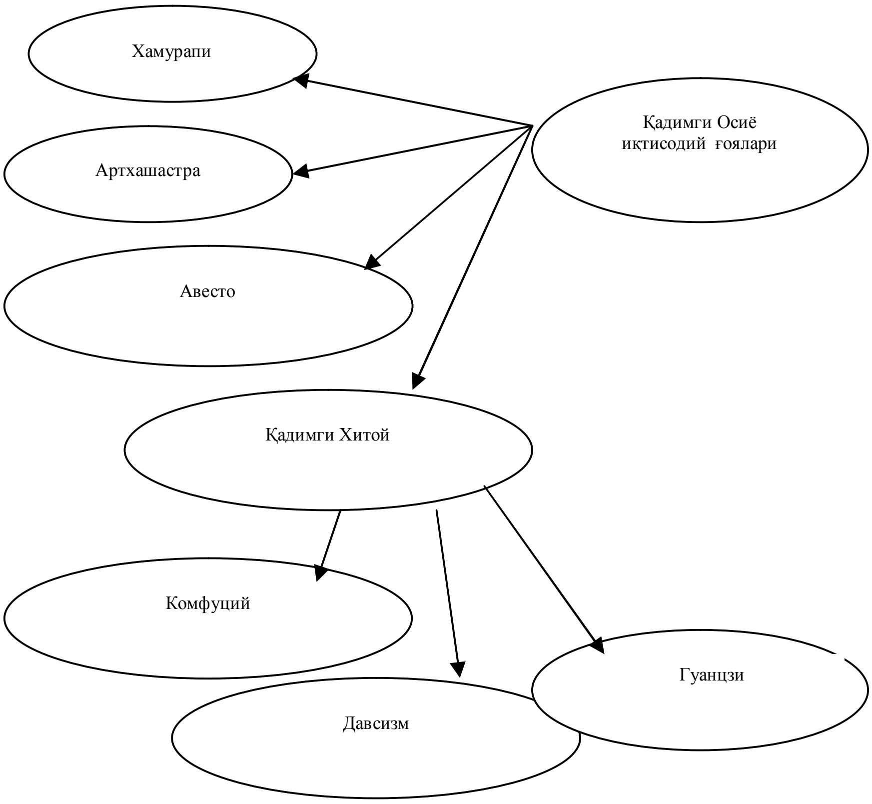

X-XV асрларда Ўрта Осиёдаги иқтисодий фикрлар.

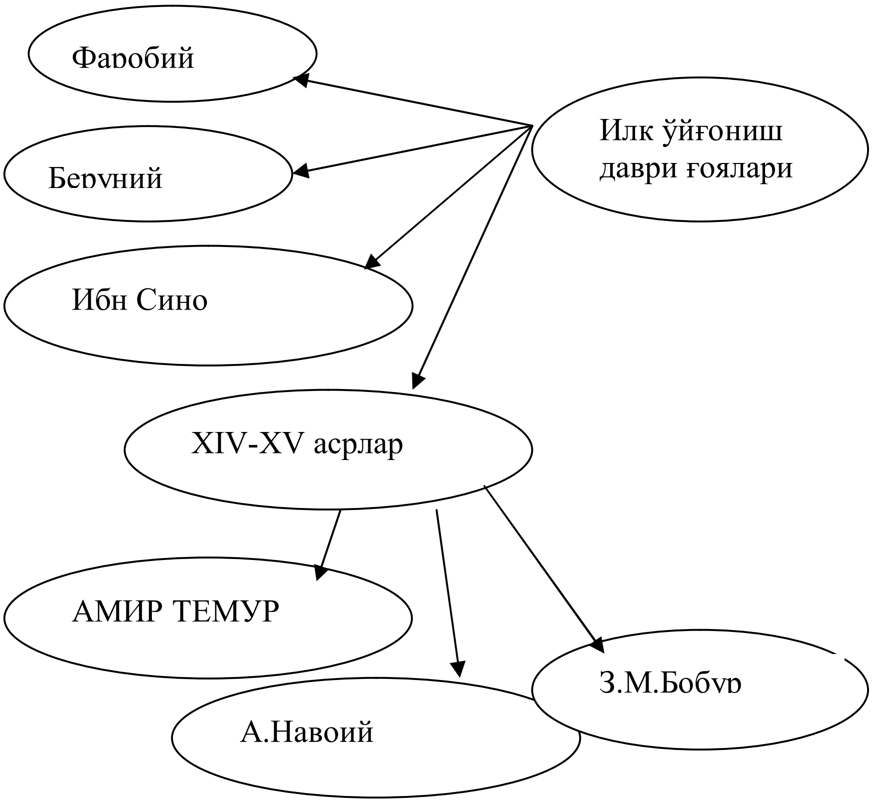

Меркантилизм таълимоти

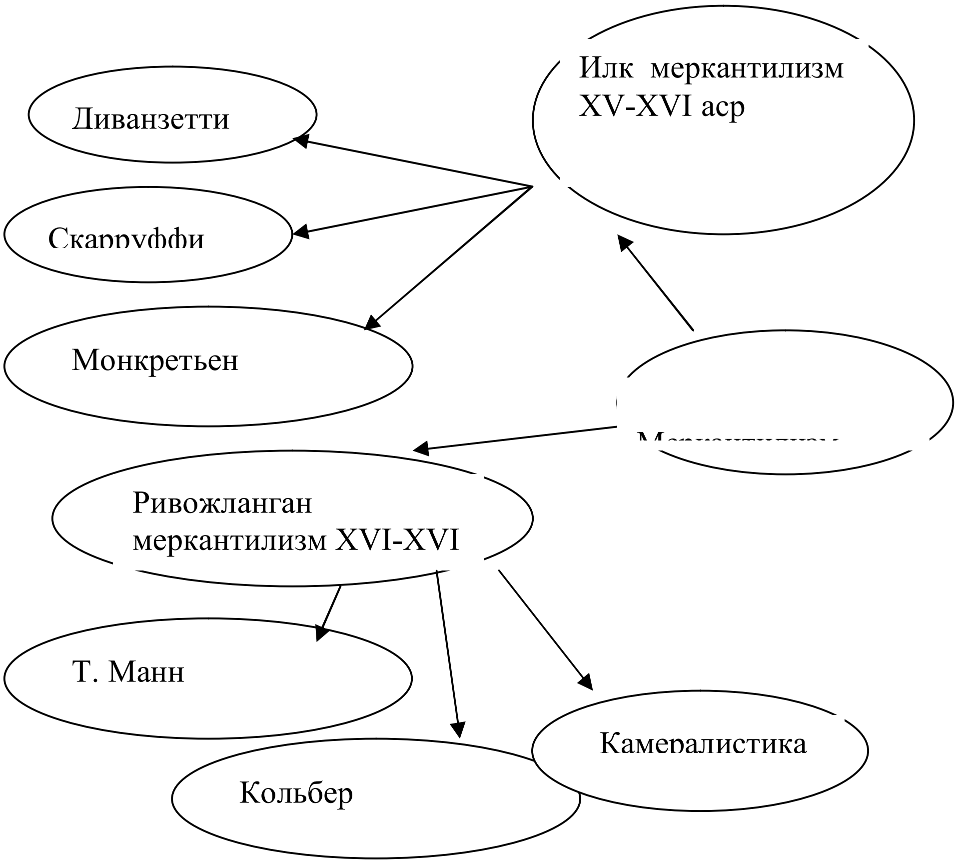

Илк классик мактаб

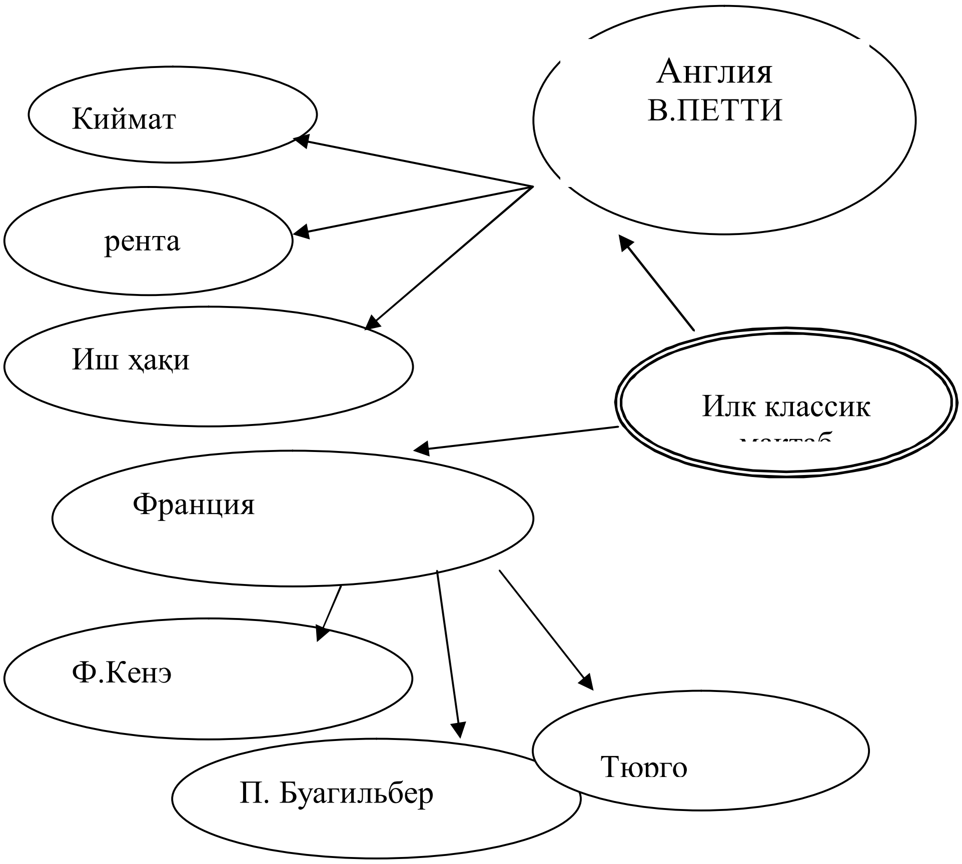

Классик мактабнинг тўла шаклланиши

Классик иқтисодий мактабга мухолиф ғояларнинг вужудга келиши

Майда ишлаб чикариш назариялари

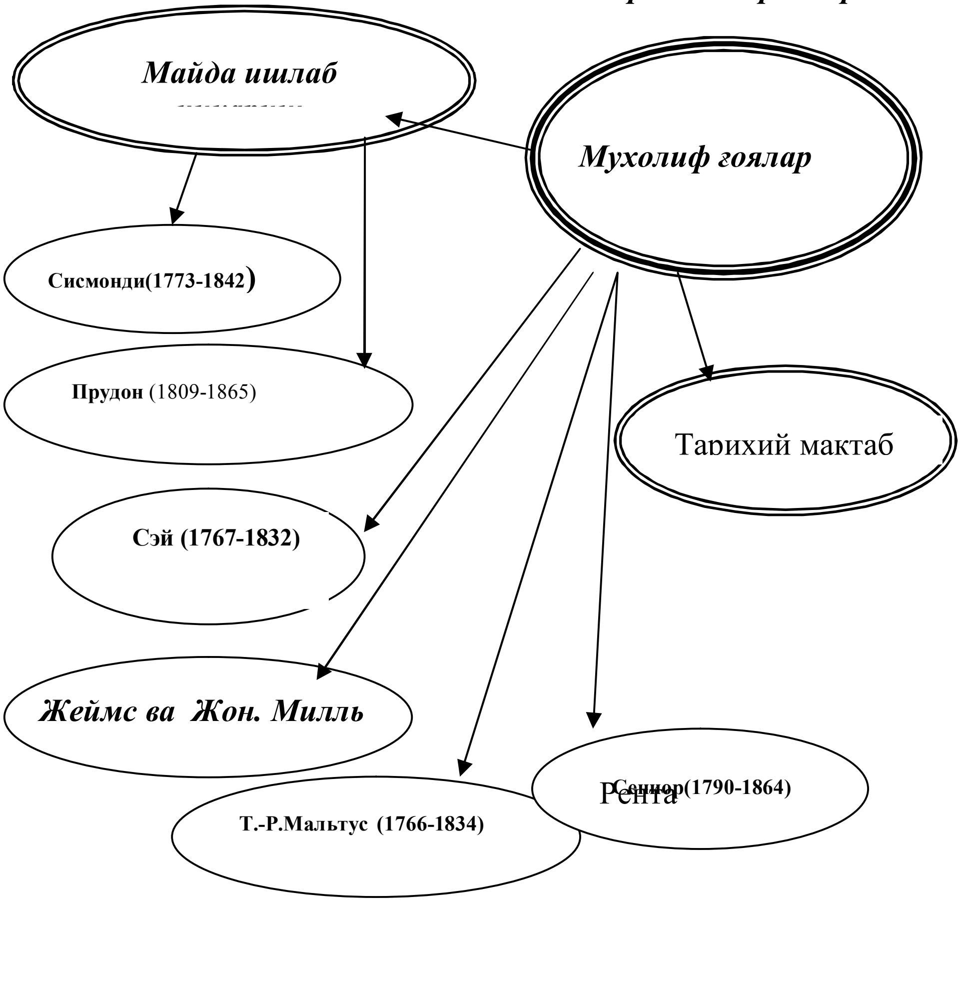

«Ҳайвон табиат неъматларига қаноат қилади, одамларга эса табиат неъматлари камлик қилади, у овқат, кийим-кечак ва уй-жойга эхтиёж сезади. Ҳайвон табиат неъматларини ўзлаштириб олади, одам эса ўз меҳнати билан ўзига овқат, кийим, жой яратади. Шу мақсадда инсон деҳқончилик ва ҳунармандчилик билан шуғулланиши керак»

Ибн Сино (980-1037)нинг фикрича ....

Таянч ибора ва тушунчалар

Иқтисодий ғоя, қараш, назария, қонун, концепция, таълимот; фан предмети; услуби (методи); манбалар; илмий даврлаш; меркантилизм; классик мактаб; социалистик йўналиш; маржинализм; ўтиш даври иқтисодиёти. Хаммурапи қонунлари; конфуцийлик; «Артхашастра»; сўдхурлик; экономика; ислом; рибо; Ибн Халдун; «Домострой»; «Авесто»; «Хидоя» асари; исломдаги фарз ва суннат амаллари; закот; ҳалол меҳнат, ҳалол луқма, эхсон, садақа; эхтиёж, бойлик, мулк, давлат; Темур ва Улуғбек ислоҳотлари; Навоий, Бобур; «Утопия»; «Офтоб шаҳри»; илк хаёлий социализм; «қўйлар одамларни еб қўйди»

«Ғафлатда ётган халқни уйғотиш учун аввало унинг тарихини уйғотиш зарур»

Августин Блаженний

Куръони каримда

«Енглар, ичинглар, хадя қилинглар, аммо исроф қилманглар»
«Дарё бўйида тахорат қилсаларингиз ҳам сувни исроф қилманглар»

Амир Темур (1336-1405) давлат ва иқтисодиётни бошқаришда ўзига хос мактаб яратганди.

Биринчи вазир -ер солиқлари, бож, ўлпон-солиқ ундириш ҳамда миршаблик юмушларини бошқариш юклатилган.

Иккинчи вазир сипох вазири ҳисобланиб, сипохийларнинг маошлари ва танхо (бу ерда - тожу-тахт учун қилган хизматлари эвазига бериладиган инъом маъносида)ларни бошқарган.

Учинчи вазир эса эгасиз қолган, ўлиб кетган ва қочганларга тегишли молларни, келиб-кетаётганлар, савдогарлар мол-мулкидан олинадиган закот ва божларни, мамлакат чорвасини бошқариб, буларнинг барчасида тўпланган даромадларни омонат тарзида саклаган.

Визуал материаллар

1 слайд

А.Смит “Одамлар бойлигининг табиати ва сабаблари тўғрисида тадқиқот” (1776 й) асарида талаб ва таклиф асосида шаклланадиган эркин нархлар асосида бозор ўз-ўзини тартибга солиши (“кўринмас қўл”) ғоясини илгари суради. Инсонни фаоллаштирадиган асосий рағбат шахсий манфаатдир деб кўрсатади

2 слайд

А.Смит пулнинг муомала воситаси функциясини бошқаларга нисбатан алоҳида таъкидлайди.Смит фикрича пул техник қурол бўлиб, иқтисодий жараёнларни енгиллаштиради, уни “муомаланинг буюк ғилдираги” деб бахолайди. А. Смит олтин ва кумуш пулларни қоғоз пул билан алмаштириш мақсадга мувофиқ, уни эса банклар чеклаган миқдорда чиқариши зарур деб хисоблаган.

3 слайд

Д.Рикардо (1772-1823) қийматнинг турли синфлар даромадлари ва фойданинг ягона манбаи меҳнат эканлигини кўрсатади. Қўшимча қийматнинг аниқ шакллари –фойда ссуда фоизи, рента сифатида тахлил этди. Нисбий авзаллик тамойили, дифференциал рента, пул назарияларини яратди.

У А. Смит ва В. Петти иқтисодий ғояларини янада ривожлантирди.

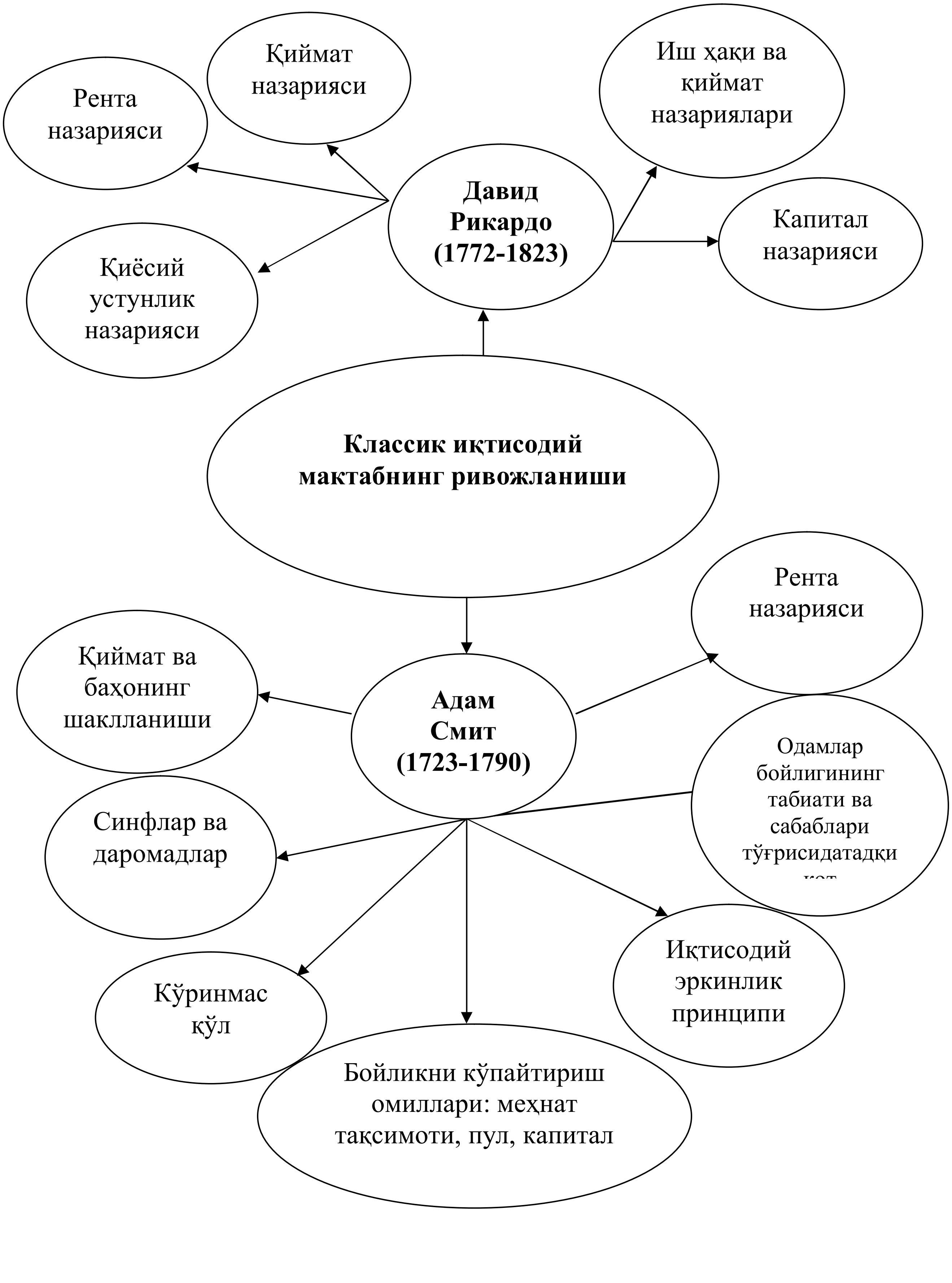
Қиймат назарияси
Рента назарияси
Иш ҳақи ва қиймат назариялари
Давид Рикардо (1772-1823)
Капитал назарияси
Қиёсий устунлик назарияси
Классик иқтисодий мактабнинг ривожланиши
Рента назарияси
Қиймат ва баҳонинг шаклланиши
Адам Смит (1723-1790)
Одамлар бойлигининг табиати ва сабаблари тўғрисидатадқи
Синфлар ва даромадлар
Иқтисодий эркинлик принципи
Кўринмас қўл
Бойликни кўпайтириш омиллари: меҳнат тақсимоти, пул, капитал

Табиий тартиб тамойилига кўра қуйидагилар таклиф этилади

- Ишчи кучининг эркин ҳаракати;
- Саноат ва ички савдони хукумат томонидан регламентация қилишга қатъий каршилик
- Эркин ташқи савдо (*протекционизм*га қарши)
- Савдода (ер савдосида ҳам) тўла эркинлик

Меҳнат унумдорлиги

- Меҳнат тақсимоти туфайли айрим ишчиларнинг чаққонлиги ва моҳирлиги ошади
- Бир турдаги ишдан бошқасига ўтиш учун кетадиган вақт иқтисод қилинади (дастгоҳдан дастгоҳга бориш вақти ва янги турдаги ишга психологик мослашиш учун кетадиган вақт иқтисод қилинади);
- Меҳнат тақсимоти машиналар ихтиро қилишга имкон туғдиради, яъни такрорланадиган жараёнлар машина қўллашга кулайлик яратади

Маржинализим вакиллари (marginal-кейинги, қўшилган) - кейинги товар нафлилиги, қўшилган меҳнат ёки ресурс унимдорлигининг пасайиб бориши назарияларни ишлаб чиққан. Кейинги товар нафлилигининг камайиб бориши қонуни бу оқимнинг асосий принцпи ҳисобланади. Шунга кўра, нарх харажатга боғлиқ бўлмай кейинги нафлилик асосида белгиланади. Маржинализм асосчилари Карл Менгер, Фридрих Фон Бизер, Эйген фон Бем-Баверк, Уилиьям Стэнли Жевонс ҳисобланади.

Неоклассик мактаб **(асосчиси Альфред Маршалл) бозор иқтисодиёти шароитида давлатнинг аралашувини чеклаш ғоясини илгари суради. Бозор механизмининг бузилиши монополиялар вужудга келганда ҳам юз беришини кўрсатади. Функционал боғланиш ғоясини асослайди, бозор баҳосини белгиловчи омиллар талаб ва таклифдан иборат деб ҳисоблайди.**

Бу мактаб вакилларидан Л.Валларс умумий иқтисодий мувозанатлар моделини ишлаб чиқаришга, И.Шум Петер эса иқтисодий тизимлар ўзгаришини икки кучларини кўрсатиб беришга ҳаракат қилган деган хулосага келган.

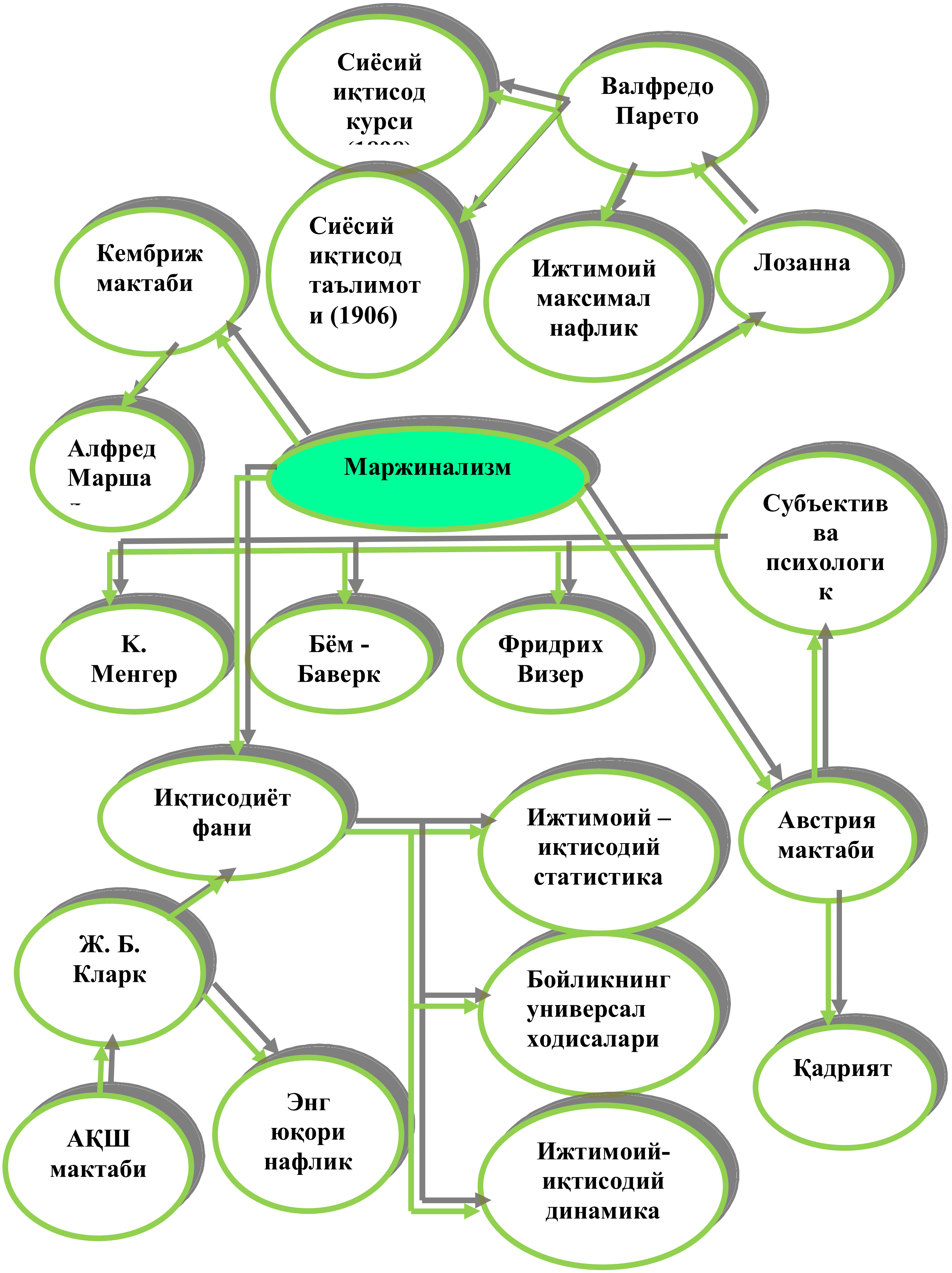
Сиёсий иктисод курси
Валфредо Парето
Сиёсий иктисод таълимоти (1906)
Кембриж мактаби
Ижтимоий максимал нафлик
Лозанна
Алфред Марша
Маржинализм
Субъектив ва психологик
К. Менгер
Бём - Баверк
Фридрих Визер
Иктисодиёт фани
Ижтимоий – иктисодий статистика
Австрия мактаби
Ж. Б. Кларк
Бойликнинг универсал ходисалари
Кадрият
АҚШ мактаби
Энг юқори нафлик
Ижтимоий-иктисодий динамика

Маржинализм ва унинг ривожланиш даври

Биринчи босқич

XIX асрнинг 70-80-йилларини ўз ичига олиб иқтисодий таҳлилнинг дастлабки маржиналистик ғояларини мужассам қилган дастлабки илмий асарлар яратилди.(К.Менгер, У.Жевонс ва Л.Вальрас). «субъектив йўналиш»

Иккинчи босқич

XIX асрнинг 90-йиллари, маржинализм кўпгина мамлакатларда машҳур ва асосий таълимотга айланди. Уларнинг бу даврда эришган асосий ютуқлари субъектив-психологик йўналишдан воз кечиб иқтисодиётнинг асосий мақсади бу иқтисодий ҳаётнинг доимий боришини мавжуд шарт-шароитлар асосида тушунтира билиш

Таянч тушунча ва иборалар

- **Маржинализм; энг юқори (чегаравий) наф; ноёблик;**
- **экономикс; субъектив-психологик; иқтисодий либерализм;**
- **робинзонада усули; субъектив; спекуляция; неоклассика;**
- **А. Маршалл; «экономикс»; баҳо, талаб, таклиф; талаб эластиклиги;**
- **«Маршалл ҳочи»; «истеъмол ортиқчалиги»; «репрезентатив фирма»; Ж.Б.Кларк;**
- **«чегаравий нафлик»; «энг юқори унумдорлик»; статика ва динамика;**
- **В.Парето; «бефарқлик эгри чизиқлари»; «Парето оптимуми»**

Номукаммал бозор таълимотлари
институционализм эволюциясидаги уч давр
Институционализм йўналиши
ижтимоий-психологик оқим
ижтимоий ҳуқуқий оқим
конъюнктур- статистик оқим

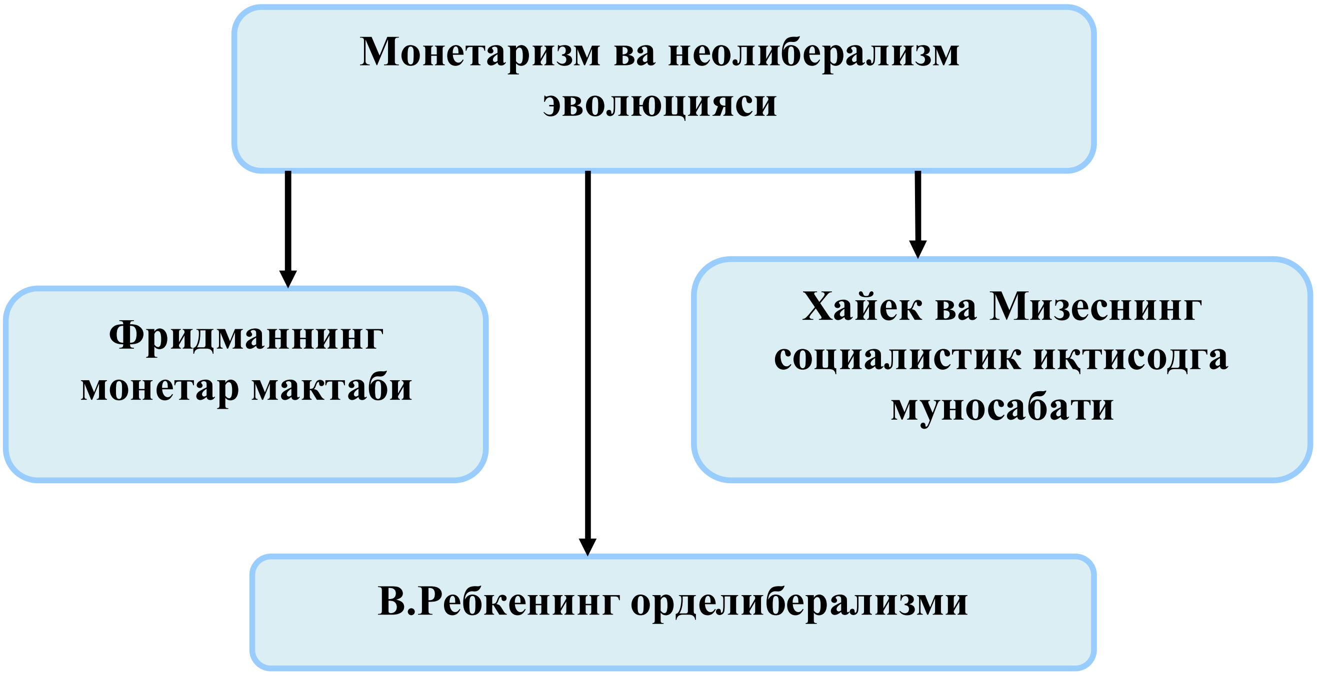
Монетаризм ва неолиберализм эволюцияси
Фридманнинг монетар мактаби
Хайек ва Мизеснинг социалистик иқтисодга муносабати
В.Ребкенинг орделиберализми

Меркантилизм иқтисодий таълимотлар тарихи

Асосчилар; - В. Стаффорд (1554-1612)

- **Г. Скаруффе (1519-1584)**
- **Т. Манн (1571-1641)**
- **Жон Ло (1671-1729)**
- **А. Монкретвен (1575 – 1671)**

Меркантилизм ривожида икки даврни ажратиш мумкин

Илк меркантилизм **ёки** ***монетаризм*** **(XV-XVI аср ўрталари)**

Ривожланган меркантилизм, савдо баланси **(ёки мануфактура системаси) (XVI-XVIII аср ўрталари)**

Т.Р.Мальтус «Нуфус қонуни»нинг математик ифодаси

Аҳолининг ўсиши	Геометрик прогрессия	1,2,4,8,16,32,64, 128 ва ҳоказо
Тирикчилик воситаларининг ўсиши	Арифметик прогрессия	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10
200 йилдан сўнг	Аҳолининг ўсиши 256 марта	Тирикчилик воситалари 9 марта
300 йилдан сўнг	Аҳолининг ўсиши 9096 марта	Тирикчилик воситалари 13 марта

Мальтуснинг фикрича:

<table>
<tr><td rowspan="4">Авлодни давом эттириш инстин-кти</td><td colspan="2">Аҳолининг ўсиш потенциали</td><td colspan="2">Аҳоли ўсишини чекловчи омиллар</td></tr>
<tr><td colspan="2">Олдини олиш чоралари:
туғилиш камайиши</td><td colspan="2">Реал омиллар:
Ўлим ортиши</td></tr>
<tr><td>Аҳлоқий характердаги чеклашлар</td><td>Соғлик пастлиги</td><td>Ноўрин ҳаёт</td><td>Камбағаллик</td></tr>
<tr><td colspan="4">Тирикчилик воситаларининг чекланганлиги</td></tr>
</table>

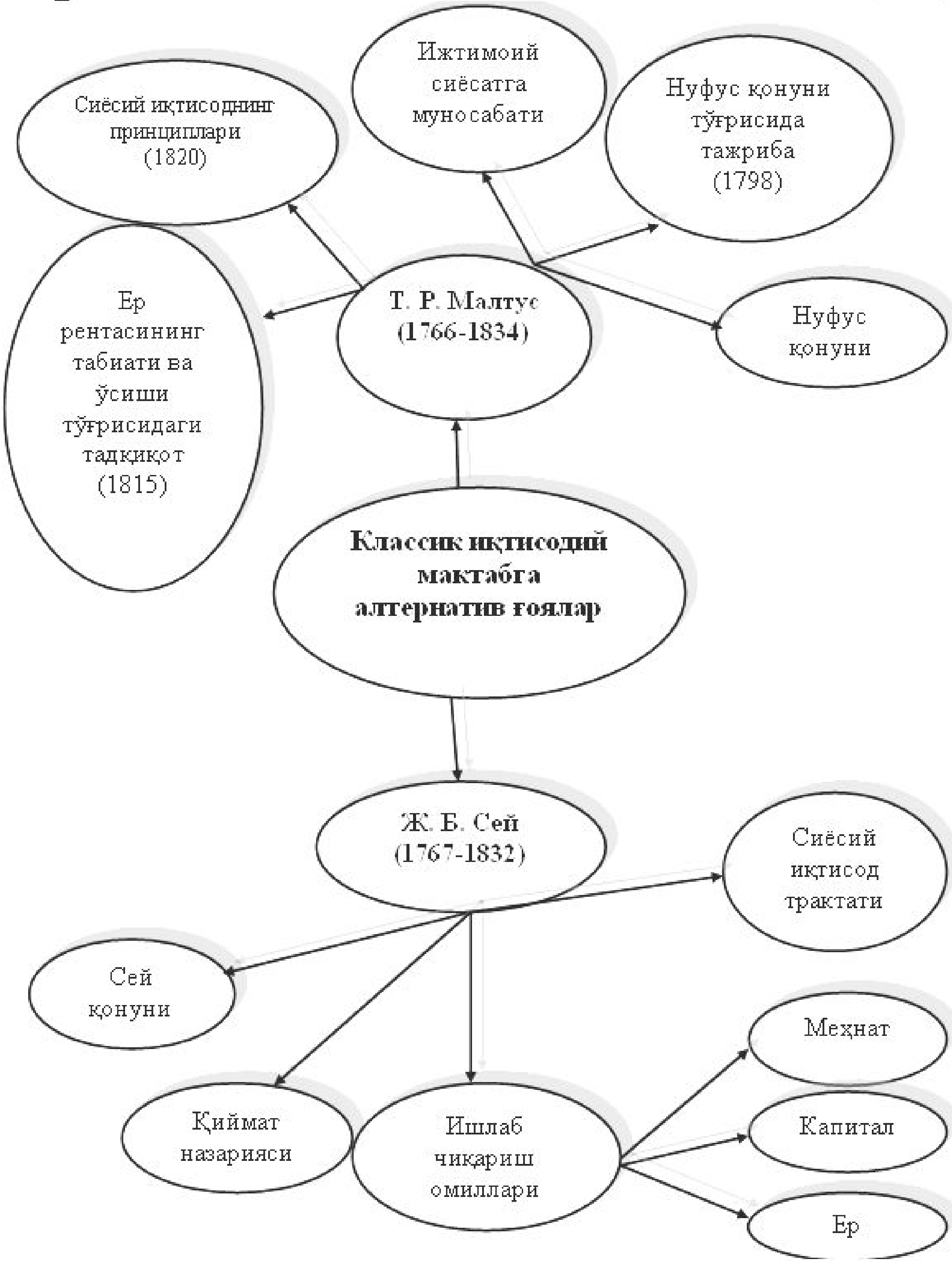
Сиёсий иқтисоднинг принциплари (1820)
Ижтимоий сиёсатга муносабати
Нуфус қонуни тўғрисида тажриба (1798)
Ер рентасининг табиати ва ўсиши тўғрисидаги тадқиқот (1815)
Т. Р. Малтус (1766-1834)
Нуфус қонуни
Классик иқтисодий мактабга алтернатив ғоялар
Ж. Б. Сей (1767-1832)
Сиёсий иқтисод трактати
Сей қонуни
Меҳнат
Қиймат назарияси
Ишлаб чиқариш омиллари
Капитал
Ер

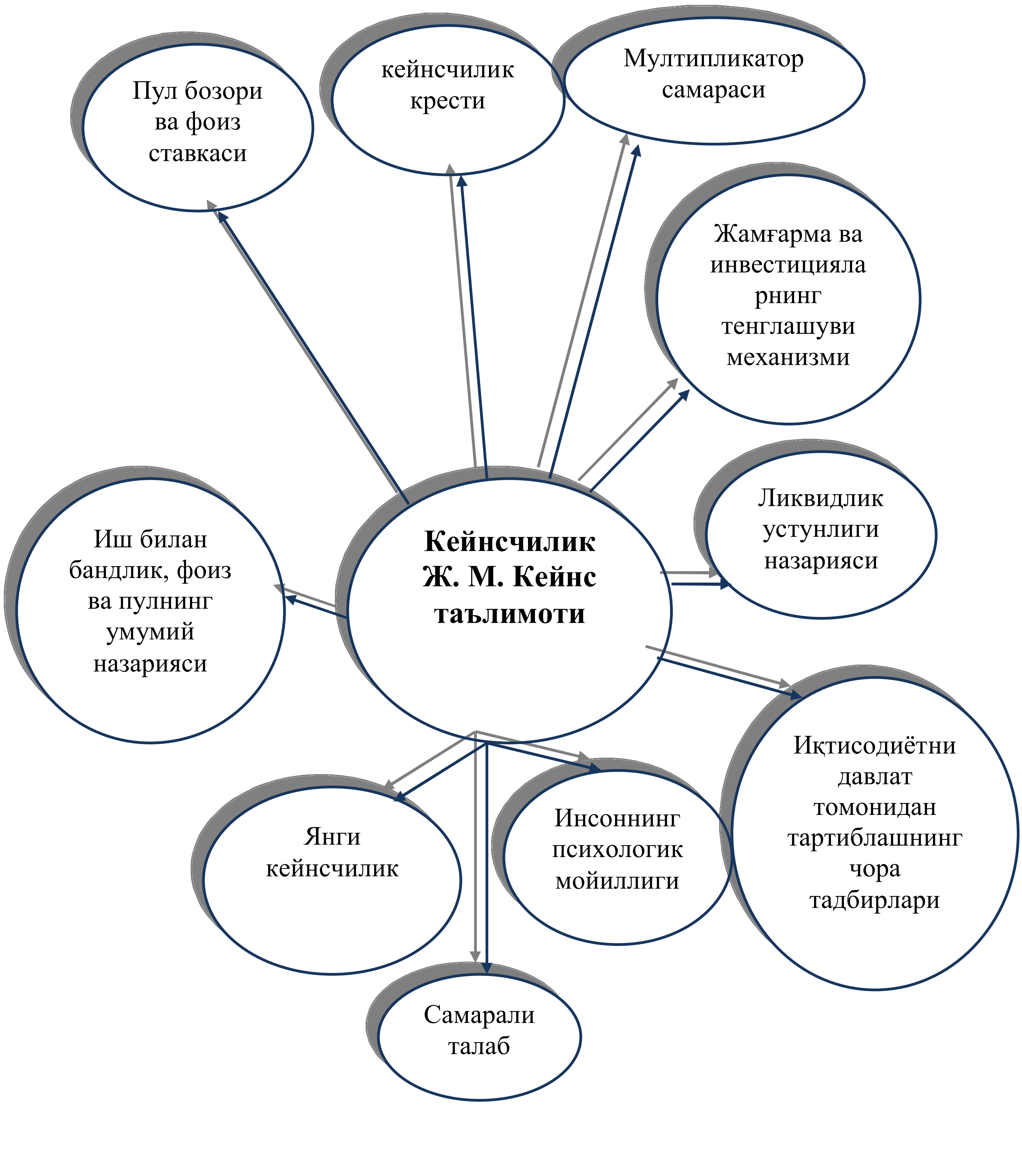
Пул бозори ва фоиз ставкаси
кейнсчилик крести
Мултипликатор самараси
Жамғарма ва инвестицияла рнинг тенглашуви механизми
Ликвидлик устунлиги назарияси
Кейнсчилик Ж. М. Кейнс таълимоти
Иш билан бандлик, фоиз ва пулнинг умумий назарияси
Иқтисодиётни давлат томонидан тартиблашнинг чора тадбирлари
Янги кейнсчилик
Инсоннинг психологик мойиллиги
Самарали талаб

Халқаро меҳнат таксимотининг илк таълимотлари ва жаҳон хўжалигининг ривожланиши

а) Жаҳон бозорининг вужудга келиши

б) Смитнинг мутлақ афзаллик принципи

в) Рикардонинг нисбий афзаллик принципи

Халқаро меҳнат тақсимоти ривожига оид таълимотларнинг XX асрдаги хусусиятлари

а) «Соф» таълимотдаги ёндашув

б) неокейнсчиликдаги ёндашув

в) «Товар ҳаётининг цикли» назарияси

Ривожланаётган мамлакатлар иқтисодиёти тўғрисидаги назариялар

а) «Ноилож ривожланиш» ва «ташқи туртки» назариялари

б) солиштирма чиқимлар назарияси

в) индустрлаштириш стратегияси

Инсоний ривожланиш концепцияси

а) янги халқаро иқтисодий тартиб

б) инсоний ривожланиш хусусиятлари

в) инсоний ривожланиш бўйича хисоботлар

Халқаро валюта муносабатлари

а) валюта курси ва тўлов баланси

б) халқаро валюта муносабатларининг ривожланиш боскичлари

5. Жаҳоншумул иқтисодий муаммолар

а) Демографик муаммо

б) Қолоқ мамлакатлар ва қашшоқлик муаммоси